

ПЯТРО
ПРЫХОДЗЬКА

АПАЛЕННЫЯ ВЁРСТЫ

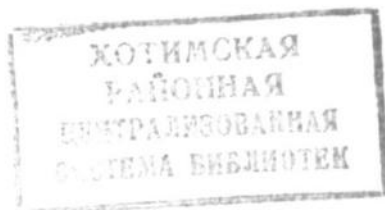
Вершы, балады, паэма

10909-1

4/8

МІНСК
«МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА»
1986

Рэцэнзент
Фёдар Яфімаў

* * *

*Глухія, цямнюткія ночы
Былі над табою ў жыцці:
У небе чужым неаднойчы
Не мог сваю зорку знайсці.*

*Але на дарозе байцоўскай
Табе з-пад айчынных нябёс
Свяціўся з хаціны бацькоўскай
Агеньчык за тысячу вёрст.*

*Якой ні была б цемра горкай,—
Цябе не адужыць яна:
Твой дом —
Твая светлая зорка,
Што з роднага свеціць акна.*

1985

АКОПНАЕ ЛІСЦЕ

ДНЯПРАНКА

Паэма

Не знаю, хто ты — баявы уралец
Ці дужы, каранасты сібірак,
Падправіўшы спраўней паходны ранец,
Прайшоў ты першым па маіх барах.

Пімен Панчанка

Далёкім вёрстам,
Пройдзеным без стомы,
Я свой паклон салдацкі аддаю.
Нібыта зноў
Да прыдняпроўскай стромы
Іду я на пазіцыю сваю.

Мая дывізія была названа
Ў кароткай зводцы
Саўінфармбюро,
Калі з начы
У вераснёўскі ранак
Адной з найпершых
Перайшла Дняпро.

Яна нясла
На лодках і пантонах
На правы бераг
Зброю і сцягі.
Насустрач ёй
З палёў, пяскоў азёрных
Працягваў рукі
Край мой дарагі.

Чакалі нас тут
Пушчы і азёры,
Як у разлуцы мацеркі сыноў.
І вось прыйшлі мы
З генерал-маёрам —
Камдывам,
Што ад Волгі нас прывёў.

Мільгалі іскры
Ў бліскавіцах роем,
Здавалася, што хмары
Ўсё зальюць...
Тут не адзін з нас
Першым быў героем,
Ступіўшым на палескую зямлю.

Сібіракі, уральцы
І валжане
Ішлі ў мой край,
Нібыта ў родны дом.

І падымаўся
Ў сонечнае ранне
Сцяг вызвалення,
Ўзняты над Дняпром.

1

Зходу,
З першай пераправы
Бераг правы мы ўзялі.
І сказаў баец русявы:
— Ну, трымай, брат,
Чэсць па праву,—
На сваёй цяпер зямлі!

Побач з намі Вася Цёркін
Дыхаў водарам Дняпра.
З самакруткі дым махоркі
Выбіваўся ля кастра.

Да хаціны заімшэлай
У начы падпоўз баец,
Сам сабе сказаў:
«Згарэла
Ўсё датла сяло Глушэц».

Ад чаго ж палалі хаты —
Ад снарадаў, ад гранат?
Спапялілі немцы-каты
У сяле
Сто дваццаць хат.

Між кустоўя мы сцяжынай
Дзе ідзём, а дзе паўзём.
Бачым —
Нейкая жанчына
Ля агню сядзіць з дзіцём.

І як толькі па-над вірам
Супыніўся посвіст куль,
Падышлі,
Спыталі шчыра,
Хто такія і адкуль?

Датляваюць галавешкі
На агні.
Курыць дымок.
— Мы ішлі дадому пешкі,
Ды спазніліся, сыноч...

Ад самотных слоў жанчыны
На душы яшчэ цяжэй.
Хустка, быццам з аблачыны,
Абвіла ёй твар тужэй.

— Як жа вас завуць, матуля?
Седзіце чаго вы тут?
— Мы — тутэйшыя. Дзядзюлі.
От вярталіся ў свой кут.
Як пачулі кананаду,
Што данеслася з Дняпра,
Дык былі адразу рады
Да свайго ісці двара.
Мы хаваліся у лесе,
На чужым жылі двары.
І дачушка вось, Алеся,
Нарадзілася ў бары.

Адступіўся госць нязваны —
Чортаў фрыц.
На ўсход глядзім...
Муж застаўся ў партызанах,
Ну а мне сказаў:
— Ідзі!

Думала — пераначую,
Назбіраўшы ў лесе дроў.
А вось бачыце, якую
Стрэла хатку між бароў?

Ну ды што я!
Ўсім, здаецца,
Жыць нялёгка ў час такі...
Тут вось бульбачка спячэцца,
Пачастуйцеся, сынкі!

Там, наперадзе, дарога
Будзе больш яшчэ цяжкой...
— Дзякуй, маці! Нам — нічога,
Харч у нас салдацкі, свой.

Праминула б толькі куля
Ды сышла з дарогі смерць...
А дазвольце нам, матуля,
На дзіцятка паглядзець!

Мы, салдаты, не сурочым,
І не ўронім мы дзіця.
Кожны сейбітам, рабочым
Асалоду знаў жыцця.

Нашы рукі агрубелі,
Пыл і грязь на шынялях.
Ды дзяўчынку ў чыстай белі
Патрымаем на руках.

Адкрываем злёгка хустку,
Да святла дзіця нясем.
Ноч. Агеньчык.
Ціша. Пустка.
І — дзяўчо пад шынялём.

Ёй бы пернічка, маленькай,
Альбо лепей,— малака.
Ды, на жаль, з таго ні жменькі
Нам не даў начпрод палка.

Мы гатовы падзяліцца
Тут апошнім сухаром.
Але нельга нам туліцца
Да цяпла перад кастром.

Раніцою — бой за Лоеў,
Мы стаім у хмызняках...
І пайшло, пайшло малое
Па салдацкіх па руках.

Ад байца к байцу дзіцяці
Ў белай коўдрачцы плыве,
Нібы тое птушаняці,
Што хавалася ў траве.

Хоць мы розныя па ўзросту
І не ўсіх састарыў час,
Але ў гэту стрэчу й ростань
Быў, як бацька, кожны з нас.

Нам дзяўчынка стала песняй,
Што вядзе байцоў на бой.
Маці мы, яе Алесю
Засланілі тут сабой

Ад бяды, ад чорнай смерці,
Што блукала па гаях.
— Ну, бывайце, мама!
Верце —
Будзе хата ў вас свая!

Бывае ноч
І добраю і злою,
Як прыйдзе час акупным перунам.
Раздаўся кліч —
З дняпранкаю малою,
З яе матуляй
Развітацца нам.

Ідзём далей.
І лес —
Бы родны дом нам.
Пад намі — гаці,
Купіны балот.
Наш Ракасоўскі
У баях нястомны,
Вядзе на Мінск
Свой Беларускі фронт.

Уся зямля палеская
Ўскіпела,
Ідуць баі
За кожнае сяло,
За ўсё, што тут
Ад смерці уцалела,
Што дарагім
Ад веку нам было...

Адзін закон у бітве
Для салдата —
Сцяг вызвалення.
Ён — і мой, і твой.
Адсюль мая непадалёку хата
Ля Хоцімска,
Над Бесяддзю самой.

Мой Хоцімск першым
 З гарадскіх пасёлкаў
 На Беларусі вызвалены быў.
 І словы ў зводцы гэтыя
 Мне зоркай
 Тут засвяцілі
 Між палескіх ніў.

Праз Сож, Дняпро,
 Праз Прыпяць і Бярозу
 Наперадзе —
 Шмат новых перапраў.
 Адвагу, мужнасць
 І цвярозы розум
 Наш палкаводзец
 Войску перадаў.

Чытаю зводку
 Саўінфармбюро я:
 За ноч
 Чатыры ўзяты гарады.
 І скоро, скоро
 Дойдзе наша зброя
 Да логавы фашысцкага,
 Туды,
 Адкуль пайшла вайна,
 Усё ліха злое,
 Зямлі і людзям несучы разбой.
 Але пакуль што
 Бой ідзе за Лоеў,
 За Беларусь маю —
 Свяшчэнны бой.

Яшчэ хто мала знае ў свеце
 Пра нашу фронта шырыню.
 Але,
 Як сказана ў газеце,
 Мы асядлалі вышыню.

Усёй дывізіяй заняты
 Плацдарм на беразе крутым.
 Без клічу «ўра»
 Ішлі салдаты,
 Паўзлі на бераг той руды.

І не крычалі, як у зале,
 Калі шумеў якісьці сход.
 Нячутна, ціха падпаўзалі,
 Каб узарваць варожы дзот.

Б'е кулямёт —
 І адгалоскі
 Ляцяць ад нас
 За край сяла.
 Усю мы вызвалілі вёску,
 Куды з дачушкай маці йшла.

На пустыры, за кулямётам,
 Ляжыць,
 Рассунуўшы пясок,
 Сам камандзір стралковай роты,
 Не адступіць каб
 Ні на крок.

Нас у Дняпро
 Спіхнуць з плацдарма
 Не ўдасца фрыцам да зары.

«Падзяка вам
Ад камандарма!» —
Раздаўся голас
На Дняпры.

Ніхто не думаў з нас,
Не мроіў,
Калі садзіўся на паром,
Што заўтра будзе ён
Героем
Вялікай бітвы
Над Дняпром,
Што пра яго складзецца песня,
Якую будзе пець народ...

О, Беларусь —
Зямля Палесся!
Прайшлі гады тваіх нягод.
Страчай дзяцей
Свайго купалля
І дарагіх братоў, сяцёр.
Вось да цябе прыйшлі —
Уралец
І пасланец грузінскіх гор.

З Масквы, і Волагды,
І Пскова
Тут ёсць салдаты-дружбакі.
Ў тваіх палях,
Тваіх дубровах
Яны табе —
Ўсе землякі.

Іх прывялі сюды дарогі
Ад Сталінграда
Да Дняпра.

Вунь там,
За вёску Казярогі,
Аддаў жыццё
Султан Джура —

Пясняр, паэт Узбекістана.
Ішоў на бой ён радавым,
Звычайны воін
З Андзіжана.
Меў шчасце я
Быць побач з ім.

І пахіснулася
Зямля ўся,
Калі на бруствер падаў ён.
А я вось
Жыць пакуль застаўся,
І мне
Акоп яго відзён.

За ўсіх,
Хто лёг тут у атаках,
Мы свой падвоіць крок змаглі.
О, не!
Не трэба, маці, плакаць!
Мы ўсе —
Сыны тваёй зямлі.

Ідзём, паўзём,
Расцёршы грудзі,
І зноў становімся мы ў строй.
Твая зямля
Для многіх будзе
Навечна роднаю сястрой.

Быў разам з горадам узяты
 Высокі намі перавал.
 Каб адпачыць крыху салдатам,
 Далі дывізіі прывал.
 Маўчаць акупчыкі між плёсаў,
 Прыціхлі дрэвы і кусты.
 У сотні вызваленых вёсак
 І гарадоў
 Пайшлі лісты.

У Гомель, Віцебск,
 Пінск і Брагін,
 Да Сожа, Прыпяці, Дзвіны,
 Хоць пад чырвоным родным сцягам
 Яшчэ не ўсе былі яны.

Адзін салдат
 Свой склаў трохкутнік
 І напісаў на ім:
 «У Мінск».
 — Дык рана ж, браце.
 Як пакутнік,
 Туды наўрад ці дойдзе ліст.

— Нічога, — кажа, —
 Хутка дойдзем,
 Да Мінска
 Блізка ўжо зусім.
 Хай ліст ідзе,
 Бацькоў там знойдзе.
 І я з'яўлюся ўслед за ім.

Прыйду, пастукаюся ў дзверы.
 А мо няма ўжо тых дзвярэй?..

Ляцяць трохкутнікі з паперы,
 Як хмаркі белыя завей.

У хаце дзесь байца трохкутнік
 Святыняй ляжа на абрус.
 Салдаты ўпэўнены, што хутка
 Ўся вольнай стане Беларусь.

Дывізія лісты пісала —
 І я, і ты,
 І сам камдыў.
 А восень лісце асыпала,
 Кудысь плыла,
 Як жоўты дым...

Хто бацьку, брату,
 Хто матулі
 З прывалу кожны напісаў.
 І я свой ліст,
 Прабіты куляй,
 У вёску блізкую паслаў.

Не ведаў я,
 Каму пісаць мне,
 Бо я ў сям'і —
 Цяпер адзін.
 Забілі фрыцы
 Бацьку, маці,
 І без бацькоў
 Застаўся сын.

Пішу туды,
 Дзе толькі ўчора
 У пяску капаў акупчык свой
 І напаткаў такое гора
 На лініі перадавой.

10909

Мне мроіцца
Дзяўчынка тая,
Што на руках гушкаў і я.
А маці!
Хоць яна чужая,—
Цяпер мне стала —
Як свая.

Вядомы адрас мне, салдату:
Адна зямлянка — на дваіх...
І хоць пакуль не маюць хаты,—
Знайсці павінен ліст мой іх.

Чамусьці ўпэўнены я ў гэтым:
Да блізкай вёскі
Напрасткі
Мой дойдзе ліст,
Як ад паэта
Даходзяць шчырыя радкі.

Над папялішчам ранак сіні
Мой абудзіў акупны сон.
Пішу Дзядзюлі Ефрасінні
І шлю салдацкі свой паклон.

«Вы не хвалюйцеся, матуля,—
Кажу жанчыне дарагой,—
Пакуль мяне мінае куля
Пасля і першай
І другой.

А што далей нас напаткае —
Не будзем, родная, гадаць.
Жыццё заўжды перамагае,
Дзвюм, кажуць, смерцям
Не бываць.

Не раз бандыты ў нас стралялі,
Было —
Над намі ноч імжыць,
Было,
Што тройчы паміралі,
Ды заставаліся мы жыць.

Хачу і я вось, каб Айчына
Заўсёды помніла мяне.
Я — той салдат —
Язэп Крушына,
Які спаткаў вас на вайне.

Хачу сказаць вам шчыра, проста —
Жыць не хачу я сіратой,
Калі бацькоў на дно пагоста
Паклалі ў жвір зямлі святой.
Я помню, як маё маленства
На золак бралася ўначы.
Цяпер мне мроіцца ўсё лес той,
Дзе стрэў вас, сцежкай ідучы.

Дык не забудзьце вы салдата,
Пішыце мне — свайму байцу.
Пасля скажу — як будзе свята,—
Куды, к якому йшоў канцу
І на якой дарозе зноў я
Знайшоў жыццёвы свой паром.
Жадаю шчасця вам, здароўя
І новай хаты над Дняпром.

Прыміце вы мяне за сына —
Я перад вамі не зграшу.
Ў дзень Перамогі
Вам з Берліна
Абавязкова напішу».

Прайшоўшы мноства сцежак, вулак,
 Ізноў плыву я па Дняпры.
 Шмат год мінула з той пары,
 Як не чуто тут бітваў гулу.
 Пры яснай сонечнай пагодзе
 Кастрычніцкім святочным днём
 Нас запрасіў усіх райком
 На слаўнае саракагоддзе.

І ажывае ўсё былое,
 Як даўняй юнасці пара.
 З усёй краіны сёння ў Лоеў
 Прыйшлі,
 Прыехалі Героі
 Да стромы вольнага Дняпра.
 Успамінаем, як мы слалі
 Адсюль лісты ва ўсе куткі
 Сваёй Радзімы.
 З дальніх даляў
 Нас тыя склікалі лісткі.
 Трохкутнічкі-лісты з акупаў
 Адсюль ляцелі ў белы свет.
 Тут, сярод нас, бывалых хлопцаў,
 Сядзіць сягоння свой паэт.

Мы пасталелі, пасівелі,
 На тварах моршчацца гады.
 Пад шум дажджоў, завей, мяцеліц
 Здалёк вярталіся сюды.
 Тут,
 Дзе рэспублік дзвюх граніца
 Была, амытая слязьмі,
 Сышліся ў подыху зарніцы
 Мы ўжо бывалымі людзьмі.

Падзелім гонар наш і славу
 Паміж сабой,
 Хто б кім ні быў.
 Адно сваю каб пераправу
 Ніхто да скону не забыў.
 Тут,
 За дняпроўскім перавалам,
 Шыр беларускае зямлі.
 І радавыя й генералы
 У адных акапах бой вялі.
 Паміж сабою
 Па-сяброўску
 Дзялілі зброю, хлеб і соль,
 І ў кожным маршал Ракасоўскі
 Чуў на душы салдацкі боль.
 Знаў нашы думкі і настроі —
 Ці ясны дзень, ці дождж імжыць.
 І сам ён, як яго героі,
 У народзе вечна будзе жыць.
 Спазналі гора мы і мукі,
 Ды маем шчасце —
 І не ў снах —
 Калі малых сваіх унукаў
 Гушкаем сёння на руках.
 Хай будзе чыстым наша неба,
 Як кажуць людзі ўсёй зямлі.
 І гучных нам прамоў не трэба —
 Байцам, што волю здабылі.

Ідзём уранку з дружбаком мы
 Туды, дзе ўсе франтавікі.
 І па-святочнаму ў райкоме
 Жанчына ласкавай рукою
 Нам прымацоўвае сцяжкі.

З такой павагай — мы адчулі —
Сама здымае паліто.
— Як ваша прозвішча?
— Дзядзюля!
— А зваць?
— Алеся!
Вось дык што!..
Яна, яна, дзяўчынка тая,
Што на руках гушкалі мы?
— А вёска ваша якая?
— Глушэц.
Ну, шапку, брат, здымі!
Такой сустрэчы не чакалі,
Хоць цень надзеі і трымцеў...
Я ўспомніў, як
З акупа ўдалеч
Адсюль мой першы ліст ляцеў.
Дняпранка!
Нам яна не стала
Аб цяжкім горы гаварыць.
Нядаўна маці пахавала, —
Цяпер адной самотна жыць.
Ці ж трэба гонар чалавечы,
Душу кранаць другой душой?
Бываюць розныя сустрэчы,
Ды я не знаў яшчэ такой.
Усмешка ціхаю заранкай
Нібы ўзышла з майго жыцця.
Алеся, родная дняпранка,
Вайны мінулае дзіця!
Якой жа ты прыгожай стала!
І бровы чорныя ўразлёт,
І вочы сінія...
Ці ж мала
Сплыло вады за сорак год!
Была зусім малой,

Якой мы
Вадзічку грэлі на кастры.
І вось цяпер яна ў райкоме
Працуе —
На сваім Дняпры.
На берагах паміж узлессяў
Уюцца быстрыя стрыжы.
Вядзі ж у залу нас, Алеся,
Пра нашу стрэчу раскажы!

7

Прыціхлі ў зале ветэраны,
Сабраўшыся ў свой цесны круг.
Яшчэ смыляць у многіх раны,
Але ў душы —
Нястомны дух.
Дзе воін,
Што ступіў найпершым
На беларускую зямлю?
Ён тут.
Не трэба гулкіх вершаў.
Адно скажы —
Жыццё люблю.
І паўтары —
Люблю ўзаемна,
Як напісаў наш друг-паэт.
Ды мала будзе ўсіх паэм нам,
Каб расказаць пра цэлы свет,
Які змясціўся ў нашых сэрцах
Вось тут,
На стрэчы дарагой...
Алесі голас срэбрам льецца
І б'ецца ў стромы берагоў.
Яна гаворыць вельмі ціха,
Ды пранікнёна, шчыра так,

Што генерал, здаецца,
Крыху
Забыў пра гул і дым атак.
Нібы азораныя ранкам,
Сядзім мы — да пляча плячо.
Гаворыць простая дняпанка,
Яшчэ нядаўняе дзяўчо,
А сёння — мужная жанчына
З жывой іскрынкаю ў вачах.
Камусьці з гэткае прычыны
Мо будзе сніцца па начах?
Мы слоў яе забыць не мусім
Так, як і позірку вачэй:
Нібыта песня Беларусі
Нам адгукнулася званчэй.
Бары, і рэкі, і азёры —
Усё злілося ў пlynь адну.
Дняпанка наша не гаворыць
Нам пра мінулую вайну,
Якую самі добра зналі
І не жадаем больш якой...
Перад дняпанкаю мы ўсталі,
Адчуўшы радасць і спакой.
Дачка любімага Палесся,
З душой расказвае яна
Нам пра сваё жыццё, маленства,
Якой была яе вясна.
Яна не помніць, як гушкалі
Яе салдаты на руках,
Бацькі як хатку будавалі
На спапялёных хмызняках,
Як ліст кляновы падаў долу,
Па сцежцы верасень ішоў
І найшчаслівы бацька ў школу
Сваю дняпраначку павёў.
Яна — як зорка ў цемры ночы —

Пралескаю здалася ўсім.
Прыносіў шчасце лёс дзявочы
Ёй многа вёсен, летаў, зім.
Затым, як скончыла у Мінску
Дзяржаўны універсітэт, —
На пажыццёвую прапіску
Абрала родны сельсавет.
Яна не здрадзіла нікому
Ў жыцці, ў каханні — ані ў чым.
А сёння — у сваім райкоме —
Прапагандыст вядомы ўсім.
Сама дзяцей вучыла ў школе,
Пяць год настаўніцай была.
Хадзіла разам з маці ў поле,
Калі ў сваім сяле жыла.
За працавітасць і сумленне
Яе шануе ўвесь народ...
Так за кароткае імгненне
Прайшло прад намі сорок год.
Мы слухалі сваю дняпанку
Усе, хто зблізку і здаля
Прыйшлі сюды.
А перад ганкам
Зіхцела мірная зямля.
І на былым на ратным полі
З нас кожны думаў аб адным,
Не паўтарыўся каб ніколі
Вайны акупны чорны дым.
Успомніў не адну атаку,
Напэўна, тут і наш камдыў:
Прымае шчырую падзяку —
Зямлю, што сам крывёй паліў.
Зямлі ў празрыстай шклянцы
жменька —
Бясконца родная ўсім нам:
Яна нас просіць,

Гэты дзень каб
Не аддалі мы перунам,
Той хмары лютай,
Што ўжо дзесьці
Над акіянам усплыла
І хоча сёння ўсё на свеце
Сабою вынішчыць датла.
Мы ж,
Сустракаючы заранкі,
Браць новы будзем перавал...
Ад роднай, мілае дняпранкі
Прымае ружы генерал —
Жывыя кветкі Прыдняпроўя
З лугоў прыбрэжных і палёў.
Казаць не буду
Лішніх слоў я,
Ці многа тут было прамоў.
Ні аб якой узнагародзе
Між нас гаворкі не было.
Адно святое слова — Подзвіг —
У сэрцы кожнага жыло.

1984

ЛЯ ДНЯПРОЎСКИХ КРУЧ

(З франтавога сшытка)

*Памяці Героя Савецкага Саюза,
радавога Майсурадзе Георгія
Васільевіча, які паўтарыў подзвіг
Аляксандра Матросова
ў раёне беларускай вёскі Глушэц
пры фарсіраванні Дняпра восенню
1943 года*

Наступала наша рота
За Дняпром-ракою.
Немец біў па роце з дзота —
Не дастаць рукою.

Ад Дняпра па вузкай пожні
Поўз баец чарнявы.
Камандзіру ў бітве кожнай
Быў рукою правай.

Пра яго нямнога зналі
Ў штурмавой брыгадзе
І так проста называлі —
Гога Майсурадзе.

А байцы яго любілі,
Як роднага брата,
За адвагу і за сілу,
Вытрымку салдата.

Не хацеў ён гучнай славы,
Пра яе не марыў,
Проста першым з пераправы
Выйшаў на плацдарм ён.

І памчаў уперад роты,
Як арол на ўзлёце.
Раптам фрыц ударыў з дзота
Па ўсёй нашай роце.

Устрывожаны наш ротны:
Роўнядзь тут якая,
На пяску ўсіх з кулямёта
Немец пастраліе.

Во, гадзюка, прама строча —
Галавы не ўзнімеш.
Пагусцела цемра ночы
Над байцамі ўсімі.

Эх, ударыць бы з налёту
Ды змяшаць з зямлёю.
А да фрыцаўскага дзоту
Не дастаць рукою.

Хто з байцоў смялейшы сёння
Ў баявым атрадзе?
Мо пасыльны Моніч Лёня?
Можа, Майсурадзе?

Што рабіць? На ўліку кожны
Міг. Ляжаць салдаты.
— Гога! Слухай! А ты зможаш
Дапаўзці з гранатай?

Бачыш куст ля той затокі?
Дапаўзі нячутна
І удар па фрыцу збоку!
— Ёсць! Адна мінута...

І папоўз, папоўз па полі,
Сціснуўшы гранату...
Вось яна, якая доля
Выпала салдату —
Метраў сто па гэткай шыры
Прапаўзці са зброяй,

Роту ўсю і камандзіра
Засланіць сабою.

Вёска полымем палае,
Паміраюць людзі.
Дзе ж ты, маці дарагая?
Ці ты ведаць будзеш,
Як паўзе ў такое ліха
Сын твой Майсурадзе?
Не хвалойся, сэрца, ціха!
Хто каго — паглядзім!

Загадаў сам лёс салдату —
На такую справу.
Нёс ён гэтую гранату
З самой пераправы.

Трэба зноў нанесці ўдар нам,
Вораг каб укленчыў.
Ноч глухая над плацдармам,
Бы цяжар на плечы.

От падпоўз баец да дзота, —
Плача ў цемры восень...
Падавіць жа кулямёт той
Так і не ўдалося.

Што ж рабіць прад смерцю лютай?
Ты — салдат Радзімы!
Ўкрай палескі на пакуты
Зноў не аддадзім мы.

Ці ж не раз нам выпадала
Бачыць ліхалецце,
Паміраць, каб людзям стала
Лепей жыць на свеце?

Каб грузіны, беларусы
Не былі ў няволі,
Каб у гордай маці трусам
Сын не быў ніколі.

Прыляцела б як на крыллі
Вось да гэтай пожні,
І яна б сказала: «Швілі! ¹
Дзейнічай, як можаш!»

Гінуць? Што ж —
Хай вораг гіне,
Смерць хай адступае!
Бы ўзарваўшыся на міне,
Воін заслання
Амбразуру, прад байніцай
Падае на дула
Кулямёта.
І зарніца
Крылы развінула.
І патухла вока дзота,
Вока агнявое.
І пайшла ў атаку рота
Роднаю зямлёю.

14 лістапада 1943
Першы Беларускі фронт

¹ Швілі — сын (груз.).

ЛІСТЫ НА РАДЗІМУ

* * *

Добры дзень, дарагая сястра!
Надышла нашай стрэчы пара.
Два гады я табе не пісаў,—
Ці вярнуся — не ведаў і сам.

І вось вольны наш горад. Туды
Зноў прыйшоў лістапад залаты.
Хоць не я — хтосьці іншы з байцоў
Да цябе сёння ў хату зайшоў.

Ты яго напаі, накармі,
Замест брата свайго абдымі.
Бо ішлі мы, сястра, адным полем
І з адною салдацкаю доляй.

* * *

Дзень добры, Надзея —
Каханне маё!
Прайшоў без цябе я
Нямала краёў.
Спаткаемся хутка
Наяве — не ў сне.
Я кожнай мінуткай
Лячу да цябе.
Заўжды з родным людам
Я сэрцам сваім.
Надзея — усюды,
Надзея — ва ўсім.
У цёмныя ночы
І ясныя дні
На захад я крочу

Праз буры, агні.
Ці выжыву я,
О, Надзея мая?
Жыцця не прашу,
Я гартую душу,
Каб выйграць мне бой,
Спаткацца з табой,
Вярнуцца з вайны
Ў юнацкія сны.

* * *

Штосьці сёння на сэрцы трывожна, —
Ці спаткаюся зноўку з табой?
На апошняй вярсеце нават можа
Разлучыць лёс нялёгкай журбой.
Да мяне ты не раз прылятала,
Калі быў я ў далёкіх краях.
Пацалункам на вуснах палала,
Залатая расінка мая.
Цалаваў цябе ў думках нясмела,
На руках бы, здаецца, панёс.
Але ты з маіх рук уляцела,
Нібы птушка ў сінечу нябёс.
Не гаруй, не сумуй, дарагая!
Зноўку радаснай будзе вясна.
На прасторах бацькоўскага краю
Адгрыміць ужо хутка вайна.
Хай нам лёс усміхнецца зарою
І начамі пяюць салаўі.
І ты будзеш, як птушка, са мною
Раскрыляцца ў зялёным гаі.

1943

* * *

Той дзень па шчацэ пакаціўся слязою,
Калі я развітваўся, край мой, з табою.

І вось праз агні незлічоных баёў
К табе я вярнуўся, к табе я прыйшоў.

Прабач жа, прабач мне як вернаму сыну,
Калі затрымаўся ў шляхах на гадзіну.

Па гэтых васьмь сцежках, па гэтых дарогах
Я хлопчыкам бегаў яшчэ басаногім,

У полі тут пасвіў цялят і авечак
І песні аб шчасці спяваў чалавечым.

Як граў, дык усё замаўкала ў гаі
І слухалі быццам мяне салаўі.

Нямашака зараз цялятак тых сытых,
Лугі і палеткі снарадамі ўзрыты.

Разбураны хаты. Над студняй глыбокай
Стаіць толькі жораў адзін-адзінокі.

Асколкамі зрублены, зломлены гай.
Дзе ж ты, салавей?
Прыляці, заспявай!

1943

* * *

О, мая радзіма! Я прыйшоў дадому.
Нада мной мой бусел зноўку закружыў.
Кланяюся дому беленькаму тому,
У якім студэнтам тры гады я жыў,
Магілёўскім далям і дняпроўскім хвалям,
Па якіх мой човен светлай ноччу плыў.
Дні былі пакуты, і Дняпро магутны
Поўніўся тваёю горкаю слязой.
Прагадзі ж ты, гора, па чужых прасторах,
Не трывож нас болей навальніцай злой!
Над шырокім шляхам залаціцца неба,
Гнецца долу жыта, зіхаціць расой.
Каштуйцеся, братцы, беларускім хлебам,
Скошаным бацькоўскай вернаю касой.

1943

* * *

Дзень добры, мой Хоцімск любімы!
Прымі мой салдацкі паклон.
Мінулі і леты і зімы —
Даждаўся ты радасных дзён.

Над вербамі, лозамі тымі,
Дзе Бесядзь пяе ў берагах,
Над паркам, садамі тваімі
Красуецца вольнасці сцяг.

Спазнаў ты пакуты, няволю.
Калі мы ў расстанні былі...

Прыйшлі мы па ратнаму полю,
Да Бесядзі роднай прыйшлі.

Я веру — настане дзень весні,
Дахаты вярнуся я зноў,
Пачую зноў матчыны песні
Між родных лясоў і палёў.

30 верасня, 1943

ЛЯ СТАРЫХ ВАРОТ

Напэўна, ў кожнага салдата
Далёкі свой паўстанак ёсць,
Адкуль яго на подзвіг ратны
Вяла ў паходы маладосць.

Салдатам стала і Марына
Дзявочай раннюю парой.
Праз Беларусь і Украіну.
Дайшла да станцыі сваёй.

Ужо на захад адступала
Далей крывавае вайна,
Рэгуліроўшчыцаю стала
Між смерцю і жыццём яна.

Глядзім —
стаіць баец Марына
На скрыжаванні ля варот.
Руіны.

Брук. І гул машынны.
Ідзе далей на захад фронт.

Яна ж сваю работу знае —
Сцяжком байцам указваць шлях.
Стаіць яна у сонцы мая
Паміж дарог на ўсіх вятрах.

1944

* * *

Жыццё ідзе. Мінаюць дні і ночы,
Глуміў нас вораг смерцю і маной.
Ды зацвітае кветка-аганёчак
Замест тае, што спалена вайной.

Дзяўчынка кветку ставіць на ваконца,
Няхай квітнее летам і зімой.
Хай вечна свеціць шчодрое ёй сонца
І поіць неба чыстаю вадой.

1944

* * *

У паходах сэрца сумавала,
Думаў — закахацца не змагу.
Раптам з неба зоркаю ты ўпала
І маю развеела тугу.

На развілцы франтавой дарогі
Напаткаў я, любая, цябе.

Больш не ведаць смутку і трывогі,
Толькі ведаць шчасце ў барацьбе.

Але сэрца зноў засумавала
Па табе, па роднай старане.
Каб жа ты навек маёю стала,—
А ці прыйдзеш, ці ўсміхнешся мне?

* * *

Я спаткаўся з табой выпадкова,
І пайшлі мы дарогай адной.
Не было нам на шчасце падковы,
І вясёлка не ззяла дугой.

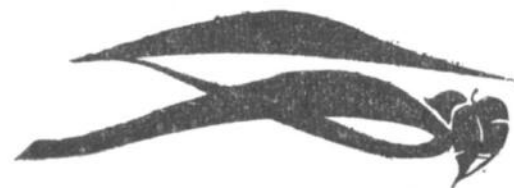
Аднаго я жадаў — быць з табою,
У песні кветкай жывой прарасці.
Сквозь завею і полымя бою
Да канца з табой разам ісці.

Помніш ціхі на ўзлессі паўстанак?
Я праводзіў цябе першы раз.
Ты руку маю з лёгкаю ранай
Паціскала ціхутка ў адказ.

Да мяне ты не раз прылятала
У сырую зямлянку маю.
На губах пацалункам палала,—
Я зямлянцы той чэсць аддаю.

1945

ЗЯМЛЯ НЕЗАБУДАК

НА СТРОМАХ ДНЯПРА

О, Беларусь! —
Мой маладзік і поўня,
Мой серп і молат,
Светлавёсны сцяг.
Куды б ні йшоў —
На поўдзень ці на поўнач, —
Нясу я ў сэрцы
Твой увесь абсяг.
Мая зара,
Мой люты — снежны месяц,
З табой іду
Дарогамі жыцця
Адтуль, дзе ціха
Гойдаецца Бесядзь,

Ва ўсе куткі зямлі
Без забыцця.
Ты —
Першае і позняе каханне,
Ўсё, чым жыву
І да чаго я гожд.
Цяпер стаю вось
На сівым курганні,
Там, дзе зліваюцца
Дняпро і Сож.
Яны сышліся на адной даліне,
Як дзве рэспублікі,
Як дзве сястры.
І ажывае ў вогненнай быліне
Маё юнацтва —
Бітва на Дняпры.

1983

БАЛАДА ВЫШЫНІ

Дзе гэта было —
На шляху да Каўказа
Ці мо на Дняпры,
Дзе кручасты абшар?
Узяўшы вяршыню,
Фашысты адразу
На дрэўку высока
Ўзнялі свой штандар.
Каб ён заслانیў сабой
Сонца і зоры,—
Чарнейшымі знакі
Зрабілі на ім.
Пачулі, заўважылі людзі —

У горы зямля іх рыдае
Пад сцягам чужым.
Сабраліся разам яны
Каля ўзлесся.
І ўсе да вяршыні
Праз ноч папаўзлі.
— Не можна,— казалі,—
Каб да паднябесся
Ўзвівалася свастыка
З нашай зямлі.
Былі ў іх вінтоўкі,
Рыдлёўкі і кіркі,
І ў сэрцах гарачых
Адвага была...
А раніцай вораг
Вачмі толькі зіркнуў —
І чырвань яго
Усяго абпякла.
На тым самым месцы,
Дзе сцяг чорных катаў
Сабой засяняў
Мурагі і снягі,—
Палалі, як помста,
Святою адплатай
Чырвоныя, родныя
Нашы сцягі!
Не знаю, кім быў —
Латышом, беларусам
Ці рускім баец
На вяршыні на той,—
Адно ўсім вядома —
Стаяла Эльбрусам
Зямля,
Не скароная ў бітве святой.

1983

НА ЦІХІМ ДОНЕ

Ціхі Дон!
Ці ж мог ён ціха
Пад цяжарам несці зло,
Як па ім ліхое ліха
Чорнай свастыкай паўзло?

На рубеж,
 кывёй паліты,
Мы вярталіся ізноў.
Не забыць нам,
Як у бітвах
Двойчы бралі мы Растоў.

Сёння рады чаек граю,
Дзе рака ўзяла разгон.
Ні канца ёй і ні краю,
Дзень і ноч
 працуе Дон.

Серабрыстая дарога
Ў белапеністай красе
Ад Яльца да Таганрога
Баржы важкія нясе.

З берагоў глядзяцца ўзгоркі,
Нібы просяць не забыць,
Як калісьці юны Горкі
Мусіў грузчыкам тут быць.

Дарагія дні і ночы
Прадаваў за хлеб і соль...
О, пясняр!
 Табе рабочы
Наш паклон аддаць дазволь.

Ты стаіш цяпер, як ратнік,
Тут, на беразе крутым.
Дон з табою дружбай братняй,
Шчасцем дзеліцца сваім.

Край не быў у паняверцы,
Як на золку новых дзён
Тут у шолахаўскім сэрцы
Нараджаўся «Ціхі Дон».

За цалінны хлеб багаты,
Буйны колас на палях
Тут данскі казак вусаты
Уставаў пад волі сцяг.

Пагуляць бы й мне па Доне,
Як вось той сівы казак.
Толькі не,
Гуляць сягоння
Не магу я аніак.

І мяне чакае праца,
Кліча чайкамі зара
Зноў туды,
Дзе серабрацца
Хвалі Прыпяці, Дняпра.

1983

САЛДАЦКАЯ РАНА

Куля, якая параніла мяне —
яна параніла і маіх родных.

З выступлення франтавіка

Самым першым
На бруствер акопа
Ён узняўся, махнуўшы рукой...
Мо пачуў,
Як рыдае Еўропа,
Нас чакаючы там,
За ракой...

За спіной ужо
Буг быў сцюдзёны
І адна з найцяжкіх перапраў.
Ён, падкошаны куляй шалёнай,
Ніцма ўпаў
На кілім жоўтых траў.

Мог імгненна памерці ад кулі,
Ды ў жыццё не губляў веры ён.
Не пыталі мы ў хлопца,
Адкуль ён —
У кішэні ляжаў медальён.

Мы не чулі
Ні енку, ні стогну,
Што бываюць за стрэлы гучней.
Толькі позіркам выказаць змог ён:
«Без мяне, братцы,
Крочце далей!..»

Хоча ўзняцца ён
Сам над сабою,
Наступіць на уласную кроў,

Яшчэ раз азірнуць поле бою,
Не пакінуць сардэчных сяброў.

Хай жа хлопца сагрэе світанне,
Ну а потым —
Бацькоўскі парог...
Верым праўдзе —
На ногі ён стане,
Калі рану сваю перамог.

1983

НАШЫ БАРЫКАДЫ

*Памяці
Піліпа Сямёнавіча Пестрака*

Нам назаўжды
Агонь даў Праметэй,
Спакон вякоў
Яго мы пабрацімы.
Для нас няма
Свяшчэннейшай з ідэй,
Чым быць байцом
За чэсць сваёй Радзімы.

Такі закон
Наканаваў нам лёс,
Усім, хто жыць
У вечнай дружбе рады.
Стаяць заўжды
За чысціню нябёс,
За светлы мір —
Вось нашы барыкады.

І гэта — не,
Не проста слоў паўтор
Грамадзяніна, воіна, паэта.
Паэт з няволі рваўся на прастор,
З-за крат працягваў рукі
У заўтра свету.

Ад году ў год
Яму турма, турма
Была пякельным домам адзіноты.
Але прыйшла з Усходу — не зіма,
Зарніца вераснёўскай пазалоты.

Адкаркаў чорны воран на суку,
І рухнуў долу сыч аднагаловы.
Сваю сяброўку ўзяўшы за руку,
Пайшоў паэт
У досвітак ружовы.

І так ішоў ён
Праз усё жыццё,
Крутых нямала ўзяўшы перавалаў.
Калі ў душу ўпівалася асцё —
Біў словам праўды,
Як салдат бывалы.

І дзе б ні быў,
З усіх сваіх дарог
Імкнуўся ён да роднага парога...
Пісьмовы стол:
У вазе гронкай глог,
Пяро, папера, — лішняга нічога.

Трохкутны, невялічкі кабінет.
Паліцы кніг —
Не так ужо багата, —

І Карла Маркса
На сцяне партрэт —
Усё, чым жыў
У будні дзень і ў свята.

І каб дажыў
Да сённяшняга дня,
Ён не сказаў бы:
«Хата наша з краю»,
Адным бы з першых
Голас свой узняў
Супроць разбойнай
Ненажэрнай зграі.

Казаў паэт, —
Мы ўсе б стаяць змаглі,
Як леныградцы
У дні цяжкой блакады...
За светлы мір,
За шчасце на зямлі
Трымаць мы будзем сцяг
На барыкадах!

1983

ДА АЎТАБІЯГРАФІ

Прадзед мой —
З Запарожскае Сечы,
Дзед і бацька —
З тых самых краёў,
З той зямлі,
Дзе ўваходзілі ў вечнасць
Цыялкоўскі і Каралёў.

Маці Мар'я
Жыла вельмі мала,
Маладою пайшла на той свет.
«Помні слова Радзіма», — сказала, —
Гэта быў мне яе завет.

Ну а я?
Мне ў паходах адгрукаў
Час даўгі.
Я шляхоў не змяраў,
Як на многіх франтах
Маршал Жукаў
У атакі палкі падымаў.

Што яшчэ запісаць у анкету?
Дзедам сам
Дажываю свой час...
«Беражыце
Ад смерці планеты!» —
Вось унукам
Мой шчыры наказ.

1984

* * *

Нічога намі не забыта.
Яшчэ мы помнім казку тую
Пра дзеда, рыбку залатую
І пра бабуліна карыта.

У працы бралі мы
І ў бітвах
За вышынёю вышыню.

А сёння
Ў космасе адкрытым
Жанчына наша
Ўпершыню.

Нясём сваю высока марку,
І не злічыць сягоння нас —
Сучасных,
Несмяротных Данкаў,
Што праслаўляюць новы час.

Хачу, каб сын і ўнук наш кожны
Услед за мараю сваёй
Мог у бясконцым падарожжы
Высока ўзняцца над зямлёй.

1984

ГОРКАЯ АСІНА

Палявою сцежкай
Крочу ў гай ласіны.
Тут стаіць на ўзмежку
Горкая асіна.

Не, на гэта дрэва
З нас ніхто не ў крыўдзе.
Можа, і ў залеву
Да яго хтось прыйдзе.

І на ціхім месцы
Ўспомніць дзень вясновы,
Як на суд у лесе
Крочыў люд вясковы.

Ён судзіў народна
Ўладаю сваёю
Нелюдзя, што роднай
Гандляваў зямлёю.

Ну а ён, як пёс той,
Курчыўся ў знямозе.
Узраслі за вёскай
Дрэвы пры дарозе.

А яму, што джалам
Нас кусаў змяіным,
Шыбеніцай стала
Горкая асіна.

1984

АПЕРАЦЫЯ «БАГРАЦІЁН»

Салдаты скардзіцца не мусяць
На дні спякот ці непагод.
Ішоў палямі Беларусі
Сорак чацвёрты слаўны год.

На карце стрэлы агнявыя
З Дняпра да Буга праляглі.
Праз рэкі,
Пушчы векавыя
Нас палкаводцы павялі.

Сам Галаўком —
Мы гэта зналі —
Сказаў у наступе тых дзён,

Каб аперацыю назвалі
Па імені —
«Баграціён».

Імя,
Што добрай славы варта,
Здаўна вядома ўсім было,—
Не толькі стрэламі
На карты,—
А на душу
Усім лягло.

Змагаўся кожны з нас —
Як віцязь,
А Жукаў быў —
На ўсіх адзін...
Праз Гомель,
Мінск,
Бабруйск і Віцебск
Павёў франты ён
На Берлін.

Над самым рэйхам
Смерць навісла,
Хоць фюрэр,
Пырскаючы злом,
У карту тыцкаў:
«Стане Вісла
Вайны апошнім рубяжом!»

Яшчэ прад намі
Шлях нязмерны
Дыміўся ў золкавай расе,
Але мыступам
І верай
Былі ўжо ў перамозе ўсе.

Хоць мы салдаты
Ў розным званні —
Усе ў адзін ішлі паход.
І слалі нам падмацаванні
Уся краіна,
Ўвесь народ.

Калі ў варожым тыле грукат
Дні, ночы нёсся напралёт,—
Нам з беларускіх пушчаў
Рукі
Працягваў
Партызанскі фронт.

1984

БАЛАДА ПРА ГАДЗІННІКІ

Не паспелі коні ярай тройкай
З Брандэнбургскіх уцячы варот,—
Да рэйхстага,
Да апошняй бойкі
Падпаўзаў найпершым наш узвод.

У бярлозе вораг люты гіне:
Кулямётаў грук і гул гармат...
А ў зямлі гадзіннікаў аж скрыню
Адшукаў на золку наш салдат.

Адкапаў і ў бляску цыферблатаў
Старшыне ўручыў няхітры скарб.
Старшына загадвае салдату:
— Перадай гадзіннікі у штаб!

І папоўз салдат ад дома к дому,—
Навакол кіпіць агонь і дым...
Тут лягчэй было б
Байцам знаёмым
Па гадзінніку раздаць усім.

Але ж не, салдату загадана,
Ў штабе каб гадзіннікі былі.
Адшукаў іх сёння нечакана
Ён пад «домам Гімлера» ў зямлі.

Пэўна, фюрэр сам узнагароду
Рыхтаваў эсэсаўцам сваім,
А цяпер свой час, сваю пагоду
Напаследак мы пакажам ім...

Думаў так салдат, баец бывалы,
Несучы у штаб той скарб чужы.
Раптам стрэў свайго ён генерала
На апошнім самым рубяжы.

І як быццам, прыгадаўшы свята,
Генерал салдату загадаў:
— Перадай, браток, свайму камбату,
Каб гадзіннікі
Байцам раздаў.

Ў веснім небе
Напачатку мая
Адгулі ваенныя грамы.
А на цыферблаце часу
Ззяе
Перамогі дзень,
Што ўзнеслі мы!

1984

У РАЁННЫМ ГАРАДКУ

Нас на свае вядзе парогі
Зямля прыбеседскіх раўнін.
У спелым леце паўз дарогі
Барвеюць пацеркі рабін.

Бяжыць аўтобус наш вясёлы,
Пяе гармонік звонка ў ім.
У родны гарадскі пасёлак
Зноў перад позіркам маім.

Стары бальшак.
Дубы на ўзбоччы —
Як пасівелья вякі.
І паглядаюць шчыра ў вочы
Мне беседскія рыбакі.

Страчае Хоцімск хлебам-соллю
І ясным раннем новых дзіў...
Дзе ж тая вулка ў летняй золі,
Дзе між пяскоў
І я хадзіў?

На гарадскі квартал кабета
Мне паказала: — Вунь яна! —
А ля блакітнага буфета
Вясёлых хлопцаў гамана.

Адзін з чарняваю бародкай,—
Хоць па гадах яшчэ юнак,—
Да берага прычаліў лодку,
Ў якой трапечацца шчупак.

Стаю ў баку ля ціхіх весніц
На ўскраі вуліцы сваёй.

Хоць памялела надта Бесядзь,
Ды не звяліся рыбка ў ёй.

А шыбы вокан над вадою —
Як люстра светлае адно...
Іду павольнаю хадою
У домік той, дзе быў даўно.

Прыемна зноў у свеце белым
Быць з маладосцю мне сваёй.
Нямала летаў адзвінела
Тут, па-над Бесяддзю лясной.

Хоць Хоцімск мой —
Яшчэ не горад,—
Пасёлак толькі гарадскі,
Ды рады я, што жыць без гора
І без вайны —
Ўзяў курс такі.

Тут свой шануюць людзі побыт,
Свой родны край, сябе саміх...
І я заўжды быў з імі побач
На ўсіх дарогах баявых.

Я зноўку з імі ў ясны ранак
Па сіняй крочу старане.
І бераг Бесядзі пясчаны
Цалуе хвалямі мяне.

1984

ЗЯМЛЯ НЕЗАБУДАК

У вянок Уладзіміру Караткевічу

Сцівелі старыя паданні
Ў закутках замшэлых муроў —
Пра дзікія паляванні
Забытых даўно каралёў.

Нібы па далоні чытаем
Зямлі старажытнае лёс.
І роднае слова ўзлятае
З глыбінных пячор да нябёс.

З вякоў, развінаючы крылы,
Зноў замак Альшанскі ўстае.
Гісторыя цуды тварыла,
Якім гонар час аддае.

Тваё сакалінае вока
Ўсё бачыла — горы, лясы.
І чуў ты здалёк, як навокал
Звіняць пад сярпом каласы,

Як пырскаюць іскры з падковаў,
Дзе коні лятуць з усіх сіл.
У Вільні на даху свінцовым
Бялее заснежаны пыл.

Ляцяць капяжы з таго даху,
Нібы прадчуваюць бяду.
Ідзе Каліноўскі на плаху,
Куды яго каты вядуць.

Старая змяя вострым джалам
У грудзі ўпілася яму.

І шыбеніца ўскрычала
Пракляццямі кату свайму...

Усё яшчэ раз прыгадаю
З тваіх невычэрпных тамоў.
Табе Беларусь маладая
Нясе незабудкі з палёў.

1984

ЗВАРОТ ДА САСНЫ

Звіні, сасна,
Шумі зялёным голлем,
Гушкай хмурынкі пад птушыны хор.
Не буду сам
І іншым не дазволю
Начны распальваць
Пад табой касцёр.

Агнёў няшчадных
І пажараў дымных
Пабачыў шмат я на сваім вяку.
Расці высока, ўшыркі неабдымнай,
Каб толькі чула ты адно —
«Ку-ку!».

Няхай звіняць птушыныя напевы
І абуджаюць раннім золкам бор.
З табой, глядзі,
Якія побач дрэвы!
Як многа тут
Тваіх братоў, сяцёр!

Дубы і клёны, чарада асінак!
У кожнага і ў кожнай з іх —
Свой лёс.
Ты не кранай
Суседніх дрэў галінак,—
Яшчэ яснейшай будзе
Сінь нябёс.

1984

РАЗМОВА З МАТУЛЯЙ

— Кажуць, мама, плачуць сосны,
А ці сняцца соснам сны?
— Сняцца, сынку.
Бачаць вёсны
Ў снах зімою і яны.

Рады ўсе вясне прыгожай —
Дрэвы, птушкі і звяры.
— А ці радуецца вожык,
Што зімой спіць у бары?

— Як жа, сынку! Ўсё вясною
Абуджаецца ад сну,
І мурашкі пад сасною...
— А гадзюка сніць вясну?

— Не, сыноч!
Гадзюкам сняцца
Толькі смерць, атруты пах.
Вось таму яны баяцца
Светлых росаў на лістах.

Ліха поўзаюць па доле,
Па балотах, хмызняках...
— А арлы што сняць?
— Раздолле,
Волю,
Жыць каб у вяках!

1984

СУПАДЗЕННЕ

Проста было супадзенне:
Казалі, калі я падрос,
Што ў ноч майго нараджэння
Камета зляцела з нябёс.
Казалі — вайне быць, нібыта,—
Я ж слухаць аб тым не люблю:
Падаюць метэарыты
З даўніх часоў на зямлю.
Многія тайны Сусвету
Нам не вядомы дасюль.
Хто тую бачыў камету,
Упала куды і адкуль?
Можа, на нас Марс у горы
Сам паглядае здаля?
Прагнуць жыцця Сонца, зоры,
Наша планета — Зямля.
Ёсць у жыцці супадзенні,
Мы не чакаем якіх.
Толькі хай дні нараджэння
Радасцю стануць для ўсіх!

1984

* * *

Мы спаткацца маглі той парою,
Калі поўня яшчэ не ўзышла.
Дык чаму ж гэтак позна з табою
Нас жыццёвая сцежка звяла?

Можа, ты пакахала за тое,
Што не крыўдзіў нікога ў жыцці?
Гэта ж самае ў свеце святое,—
Да людзей з чыстым сэрцам ісці.

Нам любоў з нараджэння вядома,
Ўсё жыццё мы любві аддаём.
Адзінота ж і нейкая стома
Зноў засмучвалі сэрца маё.

Я на прызбе сядзеў каля хаты
І сябе ўспамінаў маладым.
Нада мною хваёвыя шаты
Папяросны расейвалі дым.

Ты прыйшла да мяне нечакана,
Смутак мой падзяліла ў цішы.
І старая салдацкая рана
Быццам знікла адразу ў душы...

Я паверыў хвілінаю тою:
На зямлі — гаспадар я, не госьць.
І здалося, што сцежкай крутою
Зноў праходзіць мая маладосць.

1984

ЖНІВЕНЬСКІ ВЕЧАР

Азарыла шыр палёў
Сонца ў вечары праменным.
Праляглі даўгія цені
Ад стагоў
І ад слупоў.

Нанач дрэвы на зямлі ўсёй
Пачалі расой мыць голле.
Павярнуўшы к сонцу голаў,
Нат сланечнік пагаліўся.

Жыта ў полі на заходзе
Залатым святлом паліта.
А камбайны йдуць, нібыта
Каравулы на разводзе.

1984

НЯБЁСНЫЯ ГУКІ

І гукаў нябёс замяніць не маглі
Ёй сумныя песні зямлі.

М. Ю. Лермантаў

Да неба даўно не працягваем рук мы,
Ды чуем — з нябёсаў даносяцца гукі:

То жаўранак ціха кране свой званочак,
То гром загрыміць сярод майскае ночы.

Люблю паглядзець я з зямлі на вясёлку,
Паслухаць птушыныя спевы на золку.

З маленства я чуў сказ паэта прарочы,
Анёл як па небе ляцеў апаўночы,

Ляцеў праз аблокі, ўздываўся над імі
І ціхую песню спяваў аб радзіме.

Ці вецер шумеў, а ці гром гулка грукаў,—
Не чуў ён тады ніякіх страшных гукаў.

Не мог ён пачуць, як пазней,
Праз стагоддзе,
На захадзе ўсё загрыміць і на ўсходзе,

Як чорнай бядою над бедамі ўсімі
Паваліцца неба над Хірасімай.

Ізноў крыжаносцы, крыві якім мала,
Імкнуцца, каб неба плацдармам ім стала.

А хто запусціць хоча ў космас ракеты,
Адтуль каб ударыць па сэрцу планеты.

О, людзі! Вы чуйна паслухайце самі,
Якімі нябёсы гучаць галасамі.

1984

ЯЛІНКА

Каб нам зялёныя галінкі
Жывым свяціліся святлом,
Я пасадзіў цябе, ялінка,
Ля самай хаты пад акном

У гонар той, каго не стала —
Жанчыны блізкай, дарагой.
Яшчэ дыміўся снег падталы,
І ты была зусім малой.

Хацела толькі развінуцца
На ўсе чатыры стараны.
А там, дзе дрэвы нізка гнуцца,
Значавалі туманы,—

На месцы тым, каля магілкі,
Куды цябе перасадзіў.
Пайшоўшы ў рост, увысь і ўшыркі,
Папрыгажэла ты наўздзіў.

Цяпер стаіш ля абеліска,
З маёю дзелішся журбой.
І вось парой вясенняй пліска
Звіла гняздзечка пад табой.

1984

ПОЗНЯЯ ЯГАДА

Лісце асыпала восень марозная,
Ў плёс заглядзеўся дубок з вышыні.
Толькі між дрэў у лясной цішыні
Спее наводшыбе ягада позняя.

Ні да рабін, ні да пацеркаў глогу
Не туліцца блізка — сама па сабе.
І не сказаць, што ў якойсьці жальбе
З хілай галінкі глядзіць на дарогу.

Быццам насуперак яркай рабіне
Чырвань сваю развінула яна,
Кажа: «Хоць я засталася адна,
Але прырода мяне не пакіне».

1984

ПРАВАДЫ НАД ВЁРСТАМІ

Былі ў маіх песнях —
Лясное раздолле,
Над рэчкай кусты,
Салаўя зваўкі свіст.
А сёння я ўславіць
Хачу тваю долю,
Мой дружа,
Былы франтавы сувязіст.

Як шмат правадоў ты
На ўсход і на захад
Цягнуў па зямлі —
І сваёй і чужой...
Прасцёршыся ўдалеч
З-пад роднага даху,
Яны не канчаліся
Дзесь за мяжой.

Курыліся пылам
І дымам дарогі,
Калі адступленне
Нам душы пякло.
Былі ў нас падкошаны рукі і ногі,
Ды сувязі жылле
І ў пекле жыло.

Было нам балюча
Не толькі ад ранаў,
Якія смылелі
На сэрцах тады, —
Яшчэ ад таго,
Што былі разарваны
Над нашымі вёрстамі
Ўсе правяды.

Не мог заручыцца ты
Ў горы нязмерным,
Што куля не возьме
Цябе ці мяне, —
Ды з намі была
Неадступная вера,
Што мы пераможам
І ў гэтай вайне.

Мы верылі ўсюды —
Зор ясных нятленне
У чырвані нашых
Гвардзейскіх сцягоў.
Ад роднай Масквы
Павялі ў наступленне
Яны нас ізноў
Да сваіх берагоў.

Па рытвах, вірах,
Па крутых перакатах,
Праз Дон
І Дняпро
Аж да Эльбы самой
Цягнулі мы дрот —
Сувязісты-салдаты,
Навечна слупы
Ўтрамбаваўшы зямлёй.

Каб зноў на зямлі
Ажывала ўсё тое,
Што вораг стаптаў
Аж да кроплі вады.
За нашай спіною
Над кожнай вярстою
Цягнуліся следам
Жыцця правады.

Яны, як праменні,
З краіны ў краіну
За сонцам ішлі
Праз Еўропы абсяг.
І маршал наш першым
Дакладваў з Берліна
У Маскву на прамому,
Што ўзяты рэйхстаг.

Каб змерыў хто-небудзь
Той дрот, што табою
Пракладзены быў
На дарогах вайны,—
Напэўна, хапіла б,
Каб сёння без бою
Спавіць неаднойчы
Увесь шар зямны.

1984

ЗАЯВА ЯКУБА КОЛАСА

1919 год. Настаўнік другой Ліпавецкай працоўнай школы Абаянскага павету Курскай губерні К. Міцкевіч піша заяву з просьбай замяніць яго ў школе на час барацьбы з ворагамі Савецкай улады.

З музейнага летапісу

Чаму душа ўзгарэла болем,
Былы паручнік малады?
Ты ж барацьбе людской за волю
Аддаў хлапечыя гады.

Сядзеў, асуджаны, ў астрогах
За слова вернае сваё.
І прывяла цябе дарога
Сюды, да курскіх салаўёў.
Жыццю будзь рады, як і ўсе мы:
І праца ёсць,
І ёсць харчы,
Сядзі, працуй, пішы паэмы
Ды дзетак розуму вучы.

Не, не спыніць душы парывы,—
Хлеб-соль збірае ўдалячынь.
— Кастусь Міхайлавіч, куды вы?
Ці ж вас пакрыўдзілі мы чым?

О, не пытайце, не прасіце
І не выказвайце жальбы!
Там, на радзіме, сосны ў жыце
Гараць, як чорныя слупы.
Ля Нёмана ёсць хутар Смольня —
Яго бацькоўскі родны кут.
Лютуе вораг там няўмольна,
Зямля ўся стогне ад пакут.

Гарыць над Нёмнам Налібока,
Агонь жа помсты не пагас.
І просіць ён, туды на бойку
Каб адпусцілі хоць на час.

Не можа ён, салдат харобры,
Тут плесці кошыкі ў бары.
Сам гаварыў жа людзям добрым:
«Гэй, стрэльбы, хлопчыкі, бяры!»

1984

МАТЧЫНА СЭРЦА

*Мацеры лётчыка-касманайта
Вользе Іванаўне Кавалёнак*

На дварэ бушуе непагода.
Ну а там? А што ж у небе там?
Сын лятае ў космасе паўгода, —
Не дайсі з Зямлі туды лістам.

Ведае — ў бясконцую дарогу
Ён пайшоў, сыночак дарагі.
І не трэба ёй маліцца богу.
Людзі! Самі ж вы сабе багі.

О, як шмат цяпер людзей разумных!
Для палётаў ім няма мяжы.
Толькі сэрцу матчынаму сумна
І трывожна — што там ні кажы.

Так даўно не быў Валодзя дома!
Паляцеў туды ўжо трэці раз...
Кажуць, перадалі з касмадрома
І яе пісьмо. А дзе ж адказ?

Прад вачыма ўсё жыццё паўстала:
Поле, хата, вёска, сельсавет, —
Як сыночка ў школу выпраўляла,
Ну а потым — у вялікі свет.

Думкі, нібы пчолкі, ўюцца роем:
Шчэ нядаўна бегаў басанож,
А цяпер — вядомы ўсім герой ён.
Так прыемна маці. Ну а ўсё ж...

Не хвалюйся, маці! Ўважна, рупна
За палётам сына над зямлёй
Сочыць вёска Белая ля Крупак
І — уся Айчына разам з ёй.

1984

КАСМАНАЎТЫ ВУЧАЦЦА ХАДЗІЦЬ...

Ёсць рыса жыцця, над якою
Ты ўзнімешся сцэжкай крутой...
А як прыцягненне зямное
Адолець за рысаю той?

Лягчэй, можа, ў злую нягоду
Ўстаяць на сваім рубяжы,
Чым лётаць пад сонцам паўгода
І там у бязважкасці жыць?

Мо ў небе з бязважкасцю лёгка,
А як на зямлю зноўку з ёй?
Лягчэй мо дзіцяці два крокі
Зрабіць ад калыскі сваёй?..

Пра ўсё распытай у таго ты,
Хто сам у бязважкасці быў,
Вярнуўся, як сокал, з палёту,
З вяршыні на глебу ступіў.

Расказваць і ён не ахвочы
Аб тым, як прайшоў Млечны Шлях
І там пакупаўся ўжо тройчы
Ў міжзорных
Блакiтных вірах.
Сам знаеш —
Ці ноччу, ці ў ранні,
Дзе ўзлёт касманаўты ўзялі,
Даводзіцца ім пры вяртанні
Вучыцца хадзіць па зямлі.

1985

ДАРОГА У КАРПАТАХ

Пад неба ляглі нашы вёрсты
Ў Карпатах.
Агонь, снег і дым.
Кастрычнік
У сорака чацвёртым
Над нашым жыццём маладым.

З вяршыняў
Каменнем і жвірам
Ляцеў за абвалам абвал,—
А мы ад руін Сандаміра
Праз Дуклінскі йшлі перавал.

Нялёгкаю гэта дарога
Была нават злым перунам.
Ужо з-за Карпат перамога
Свяцілася зоркаю нам.

Яшчэ над Берлінам і Прагай
Жывы быў фашысцкі павук,
Ды подых чырвонага сцягу
Памкнуўся туды з нашых рук.

Не зналі мы, дзе сваё поле
Дажнём паміж смерцю й жыццём,
Ды верылі ў светлую долю,
Што мы к перамозе ідзём.

Не помню ўжо хутар над Эльбай,
Дзе сціхнуў апошні наш бой...
Больш помніцца мірнае неба,
Сустрэча у Мінску з табой.

Ляглі нашы побач дарогі
З юнацтва да сталасці дзён.
І сёння нам дзень Перамогі
З Карпацкай вяршыні відзён.

1985

• ПРАЦЯГ СУСТРЭЧЫ

Далёкі стэп мяне гукае,
Звініць пад ціхі ветру шум.
Жыла дзяўчына там, якая
Маю ўстрывожыла душу.

Яна, з чарняваю касою,
Мне ўсё ўяўляецца з тых пор,
Як першы раз спаткаўся з ёю
Там,
За хрыбтом уральскіх гор.

Было і мне наканавана
Пабыць у дальняй старане,
Што залягала неўзаранай
Вякамі ў жорсткай цаліне.

Я той прыгожы край цалінны
Не без прычыны пакідаў...
Шмат памясіў пяску і гліны
Ў другой зямлі, дзе працаваў.

Не забываў я дзён гарачых,
Дзяўчыны ўсмешкі залатой.
І, пэўна, сам мне лёс прызначыў,
Каб быў працяг сустрэчы той.

Як людзі тут працуюць дружна —
З зямлёй і небам
Заадно.
Зноў бачу я такую мужнасць,
Не заўважаў якой даўно.

Не проста прашумела волка
Пад кавылямі цаліна.
Хіба што вось такой нялёгкай
Была калісьці нам вайна...

Зусім другой Марына стала,
Хоць і ўсё той жа — маладой.
Траіх дзяцей узгадала,
Жыве шчасліваю сям'ёй.

За прыгажосць душы і працу
Яе ўвесь край стаў шанаваць.
Дык як жа мне
З ёй не спаткацца
І ад душы ўсёй
Не абняць?

1985

САЛДАТ НА П'ЕДЭСТАЛЕ

*Памяці старшага сяржанта
Трыфана Андрэевіча Лук'яновіча,
воіна-беларуса,
які цаною ўласнага жыцця,
у самым канцы вайны,
у цэнтры Берліна,
выратаваў нямецкую дзяўчынку,
вынесшы яе з агню*

Там,
дзе пад вогненнаю сталлю
Кіпелі Шпрэе берагі,
Стаіць салдат на п'едэстале —
Зямляк наш, сэрцу дарагі.

У Трэптаў-парку,
У Берліне,
Ён на віду Еўропы ўсёй
Зацяў свой пост
Пад небам сінім,
Навекі зліўшыся з зямлёй.

Над ім не плакалі бярозы
Слязьмі жывых вясенніх рос,
Калі, увесь адліты з бронзы,
Падняўся ён у поўны рост.

Цяпер к яму пад сонца мая
Прыходзяць тысячы людзей.
Адной рукой ён прытуляе
Дзіцё малое да грудзей.

Дзіцё, якое вынес з бою,
Кладзе галоўку на плячо...
Рукой караючай — другою
Рассек ён свастыку мячом.

Каб над зямлёй, крывёй палітай,
Не ўсплыў смяротны ураган,
Свой позірк воін самавіты
Скіроўвае за акіян...

А мы ў германскую сталіцу
Прыйшлі к таварышу свайму,
За ўсіх, каму ён часта сніцца,
Зямны паклон адбіць яму.

Прыступкі вывелі высока, —
Байцу паклалі мы чабор,
Каб не тужыў ён там, далёка
Ад родных хат і ясных зор.

І хай яго не засмучае
Зары абветранай усход.
Над ім без гора і адчаю
Жыццё пранесла сорак год.

Мы да свайго ідзём курганя,
А ён трымаць будзе ў вяках
Булатны меч выратавання
І сэрца добрае ў грудзях.

1948—1985

СМЕРЫЧКА

Ад беларускае сталіцы
Цераз Бярозу, Брэст і Львоў
На Чарнаўцы цягнік імчыцца
Пад пералівы звонкіх слоў.

Гамоняць хлопцы і дзяўчаты,
Ва ўсіх сваёй гаворкі лад:
«Сердёнко», «мрія», «рідна

мати» —

Навошта нейчы пераклад!

Гамонка льецца, бы крынічка,
Што мые ў полі пёркі траў.
І раптам слова тут —
«Смерычка» —
Я і пачуў і прачытаў.

Фіранка на акне вагона —
І слова гэтае на ёй.
Мо напісаў мастак сягоння
Імя каханачцы сваёй?

Павер, чытач, нат між радкамі
Табе і зараз не маню:
Я з украінскімі сябрамі
На іхняй мове гаманю,
Я з Украінай мог вітацца,
Як браў пад Шчорсам вышыню...
Ды слова гэтае, прызнацца,
Сустрэў я тут упершыню.

Што азначае? Мо ялінку,
Што зелянее і зімой?
От па суседству —
Украінка
Ў адным купэ сядзіць са мной.

Яе распытваю:
— Мо клічка
Чыясьці ў вас такая ёсць?
Яна ўміхнулася:
— Смерычка?
Дык гэта ж проста —
Прыгажосць!

1985

**У ВЯНОК
МАКСІМУ БАГДАНОВІЧУ**

«Зорка Венера ўзышла над зямлёю»

Юнацтва —
Калыска той песні,
З якой
Пайшоў ты, паэце,
На вечны спакой.

Ды толькі і ў вечнасці
Гэта калыска
Табе будзе зоркаю
Самаю блізкай.

Паэта жыццё —
У нятленным гарэнні —
Ідзе праз вякі,
Праз усе пакаленні.

1985

* * *

Любуйся, брат, зімой і летам,
Як жылкі ткуцца на лістах.
Ты без прыроды
Ні паэтам,
Ні маляром не можаш стаць.

Калі бяда цябе таміла,
Змушала часам галадаць,—
Зямля паіла і карміла,
Гатова ўсё была аддаць,

Каб не памёр ты разам з ёю,
Жыў, па жыцці далей ішоў,
Вучыўся працай жыць сваёю
У пчол, арлоў і мурашоў.

Зямля даніну ўсім прыносіць —
Вясны і восені ўмалот.
На ёй арэш ты, сееш, косіш
І набіраеш свой узлёт.

Яна з табой ва ўсім, заўсёды.
А ты? Што змог на ёй зрабіць?
Ты дамагайся ейнай згоды,
Каб і цябе змагла любіць!

1985

ТАЛІСМАН

Аднойчы ў Юрыя Гагарына
Спытаў адзін якісьці пан:
— Скажыце, —
У тую даль бясхмарную
Які вы неслі талісман?

Было пытанне нечаканае,
Што адказаць мог наш герой?
Мо нікога талісмана ён
Не браў у рэйс касмічны свой...

Ён шар зямны,
Нібыта з выраю,
Пераляцеў з канца ў канец.
І адказаў з усмешкай шчыраю
Найпершы ў космас пасланец:

— Так, пада мной
Зямля туманная
І зоркі ясныя плылі.
І са сваім быў талісманам я
Там, над прасторамі зямлі.

З сабою ўсюды і заўсёды я
Свой талісман нясу адзін —
Пасведчанне аб тым,
Што зроду я
Сваёй зямлі савецкай сын.

1985

САЛДАЦКІЯ ЛЁСЫ

А я? А я загіну.
А ты? А ты не плач!
Аркадзь Куляшоў

Адны былі нябёсы
І зоркі ў нас адны, —
Адны і тыя ж лёсы
Прадказвалі нам сны.

Мы аніякай веры
Не прыдавалі снам,
Бо кожны крокі змерваў
Свае ў паходзе сам.

Ішлі адной хадою
У час баявых трывог.
Абняўся б я з бядою,
А ты — перасцярог.

Дзе мы з табой стаялі
На ратным рубяжы, —
Цябе ў зямлю паклалі,
А я застаўся жыць...

Ты пад грудком магілы
Вартуеш вечны сон.
А я з апошняй сілы
Ару яшчэ загон.

Хачу для міру, шчасця
Я жыць і працаваць, —
А новыя напасці
На нас агнём ляцяць.

І да поўнай, шчодрай касы
Прычаргоўваўся.

Ну а ў нас душа палала —
І някволая, —
Каб само жыццё нам стала
Мудрай школаю.
Як калісьці перад боем,
Вельмі ўпарта мы
Раскрывалі прад сабою
Свет за партамі.

Курс прафесара Благота
Аж загушкаў нас:
Як пазнаць глыбей Талстога,
Геній Пушкіна...
Спрэчкі розныя былі там
З аднагодкамі,
Хоць жылі студэнцкім бытам,
Згодна з сродкамі.

Гаварылі пра літмоды
Ў нашых класах мы.
Лёс жа стрэчы нёс —
З заводамі
І з калгасамі.
Дзе гудзе зямля наўкола
Мовай новаю, —
Там для ўсіх паэтаў школа
Пажыццёвая.
Даражыць сваёй зямлёю
Так павінны мы,
Каб яна змагла тваёю
Стаць былінаю.

1985

УВАСКРАШЭННЕ

Балада памяці

Нідзе і ніколі не праяўлялася
з такой відавочнасцю чалавечая
сутнасць, як на вайне.

Васіль Быкаў

1

Касмічныя зоркі,
Нібыта лілеі,
Ў нябёсных азёрах
Ярчэй зацвілі.
Да самай далёкай
Каметы Галея
Дзве «Вегі» памкнуліся
З нашай зямлі.

Нялёгкую трасу
ім трэба адолець —
Мільярд кіламетраў,
Ці больш, між планет.
Такога ў свой час
Мы не чулі і ў школе,
Калі вывучалі
Па кнігах Сусвет.

Цяпер — дзіва што —
Запытай свайго ўнука —
Аб розных тэорыях сказ павядзе.
А як без тэорый
Ты полем ці брукам,
Свае і чужыя адрозніўшы гукі,
Са зброяй ішоў
Па гразі,
па вадзе.

Чатыры гады!
Гэта мала ці многа
Для тых,
Хто й кахання
яшчэ не спазнаў?

Напэўна ж, твая
Франтавая дарога
Ішла праз дзiesiąткі
Баёў, перапраў.

Нялёгка было нам
Фарсіраваць рэкі
І браць гарады,
Як цяпер не лягчэй
Пракладаць праз час
Магістраль свайго веку —
Дарогу ў бясконцасць
І дзён і начэй.

Але не прасілі,
Як сёння не просім,
Палёгкі ні ў кога,
Хоць мы не адны...
Мы рады бясконца,
Што ўжо сорок вёсен
Працуем, кахаем,
Жывём без вайны.

Мо гэта не так ужо шмат —
Сорок вёснаў:
Калі кінучь вокам
На дрэвы ў бары —
Па сорок галін толькі
Кожная з соснаў
Паспела раскінуць
з насеннай пары.

І дрэвы таксама
пасведчыць нам могуць,
Які маладосць надарыла нам лёс,
Бо нашы дарогі
К вясне перамогі
Былі даўжынёю —
У тысячы вёрст.

Дакладна не толькі падлічаны вёрсты,
А й ночы і дні
На шляхах агнявых.
Пісаць пра вайну
Не так лёгка і проста
Таму нат, хто ведаў яе
Лепш другіх.

Як скажаш пра ўсё,
Што табой перажыта
За ўсе паўтары амаль тысячы дзён?
Было — адступаў,
Поўз палеткам праз жыта,
Каб зноў адшукаць
Свой узвод, батальён.

З юнацкай пары,
Рана стаўшы салдатам,
Старэйшага брата
Не мог ты забыць.
І ты б, як паэт,
Пілаваў вершам краты,
Сабе і другім каб
Свабоду здабыць.

Бацькі і браты нам
У ратным суполлі
Адвагу данеслі сваю з барыкад.

Гавораць,
 Адзін бы не воін у полі...
 Няпраўда!
 Нас дваццаць мільёнаў —
 Салдат —
 Падставілі смерці ў баях свае грудзі,
 Хутчэй каб настаў
 Чорнай свастыкі крах.
 І той, хто пра нас
 Калі-небудзь забудзе —
 Сябе пры жыцці
 Ператворыць у прах.

Згадай сорак першы,
 Год сорак другі ты:
 Хоць цяжка было нам,
 Ды кожны быў рад
 Пачуць, што жывём,
 Што не ўсе мы забіты,
 Выходзім з ціскоў
 Са сцягамі брыгад.

Да сэрца даходзіла кожнае слова,
 Якое штыкі замяняла ў баях.
 Купалы, і Коласа, і Куляшова
 Паэзія з намі
 Ішла на франтах.

Паходная песня
 З акупа ўставала,
 Вяла на вышыні
 Па вёрстах крутых.
 А сёння й мая
 Спадарожніцай стала
 Салдату таму,
 Што ўваскрэс з нежывых.

Напэўна, адразу
 Чытач запытае:
 «Чаму ж пра яго
 Ты раней не пісаў?»
 У сэрцы хавалася
 Думка такая,
 Што я разам з ім
 Пахаваны быў сам.

У страшным баі
 Надышло зацямненне,
 Ён быў пад ударам
 Засыпан зямлёй.
 Ды сэрца яго
 Не сціскала сумленне,—
 Зямлю арасіў сваю
 Уласнай крывёй.

Сказалі — яго
 «Ў шар зямны закапалі»
 Дзесь там, недалёка
 Ад Буга-ракі...
 І маці з вайны
 Пахаванку паслалі,
 Пісалі, маўляў, што быў
 Хлопец такі,—

Хоць не гаваркі,
 На прамовы не здатны,
 Ды слова сказаць сваё
 Зброяй умеў.
 Ён быў камандзірам узводнай гарматы,
 Але...
 Разам з ёю у бойцы згарэў...

А маці хавала ўвесь час пахаванку
З вайскавай пячаткай
На белым лістку.
Не раз паўтарала яна калыханку,
Якую спявала малому сынку.

Са смерцю яна не магла
прымірыцца,—

А можа, яшчэ сын дзе-небудзь жывы?
Стаяла падоўгу
На ўзбоччы гасцінца,
Служыць «за ўпакой»
Не ішла да царквы.

А ён? Ён не помніць,
Кім быў падабраны,
Калі бушаваў у акопе агонь.
І там, дзе ўся рота
Была пахавана,
Таксама імя напісалі яго...

Каго ж тут вініць?
Адмяняць мы не ў сіле
Той горкае праўды,
Што несла вайна.
Імя яго ўзнеслі на брацкай магіле.
А маці?
Не верыла смерці яна.

Было на вайне
Шмат такіх сітуацый,
Якіх не змясціць
У кароткіх радках...
Пусцеюць акопы.
Гарматы дымяцца.
Каманда ляціць
Па ўсіх ротах, палках:

«Наперад!»
«Раўняцца на першую роту!»
А ён — ні наперад не мог,
Ні назад...
Ніхто не заўважыў,
Як ля павароту
Ўзялі і павезлі яго
Ў медсанбат.

А потым з цяжкаю, адкрытаю ранай
Адправілі ў тыл,
У вайсковы шпіталь...
Над Бугам заняўся ўжо сонечны ранак,
Другія байцы
Ішлі ў новую даль.

Палямі, лугамі,
Лясамі і рэкамі
На захад, на захад ішлі,
На Берлін.
А ён — не пазнаны,
З закрытымі вейкамі
Са ста заставаўся
Мо толькі адзін...

3

З нас многія ў бітвах
Сваёй зоркі Вегі
Не ўбачылі ў цемры
Высокіх нябёс.
Байцу ж,
Як у п'есах тых Лопэ дэ Вегі,
Разлука паслала ў канцы
Шчасны лёс.

Сябры-аднагодкі
Дайшлі да рэйхстага,
Імёны свае напісалі на ім.
Хоць воін не змог там
Пад чырванню сцяга
Стаяць у салдацкім страі баявым,

Ды ён аддаваў,
Як і мы аддавалі,
Салют найвялікшай з усіх перамог.
У вёску,
Дзе многіх ужо не чакалі,
Да маці з'явіўся на родны парог.

Яна расчыніла сама яму дзверы
І ў слёзы...
О, мама! О, мама!
Не плач!
Чыё яшчэ сэрца
Жыло ў такой веры?
Не, гэта не проста
Удача з удач,

Што ён памылкова лічыўся забітым,
Але дакрыляў, як арол, да гнязда.
— На рукі мне, мама, вадзіцы палі ты,—
Сказаў,— пыл хай змые дарожны вада...
Аб чым жа яшчэ гаварыць было маці?
Ёй год быў даўжэйшы за сотню гадоў.
Яна да сябе,
Слёз не ў сілах стрымаці,
Усіх запрасіла сіротак і ўдоў.

Былі там салдаты-сябры
І салдаткі,
Якія яшчэ не маглі не чакаць.
А ён,
Разгарнуўшы паходную скатку,
Глядзеў на сваю
Палкавую пячаць.

Яна ж бо засведчыла ўсім на паперы,
Што ён пахаваны,
Засыпан зямлёй...
Якою святой непагаснаю верай
Садок засвяціўся
Над змрочнаю тлэй!..

4

Заўсёды ўзвышаемся мы над журбою
І ў шчасці
Не любім казаць лішніх слоў.
Дасюль ты не можаш забыць
Поля бою
І танкаў з прамою наводкай ствалоў.

Напэўна, згадаў сёння
Тую гармату,
З якой пасылаў
Свой апошні снарад?
А помніш?
Гарматы цягнулі салдаты,
Бо коні стамляліся
Больш за салдат...

Дарма пахавалі мы конскую зброю,
Не ўбачыш на полі
Слядоў ад падкоў...

Жыццё ж, як рака,
І ў паводку віруе,
І выліцца можа з сваіх берагоў.

Таму як салдат
Невысокага звання
Прыйшоў ты з вайны,
Закасаў рукавы,
За тых, хто ў баях
Не дажыў да світаньня,
Пачаў працаваць,
Як штабіст палкавы.

Хай свеціць нам месяц —
Празэктар нябёсны,
Зямлю асыпае ласкавым святлом.
Усім пры жыцці нам
Загадана лёсам
Заўсёды вяртацца
З дарогі ў свой дом.

Гады аддзялялі
Цябе ад радзімы,
Ды ўсюды ты чуў,
Як гамоніць Дзвіна,
Як ходзяць па вёсцы
І леты і зімы,
А маці чакае,
Стаіць ля акна.

Вачэй не змыкае да самага ранку
І смерць адганяе ў жальбе, у мальбе.
Ляжыць у шуфлядзе
Твая пахаванка,
І маці з партрэта
Глядзіць на цябе...

Палегла нас шмат —
Невядомых, вядомых —
І маршалаў з намі ўжо многіх няма.
А мы воляй лёсу
Прыйшлі вось дадому.
Вярнула нас, можа,
Дарога сама —
Ўсё тая ж дарога —
Цяжкая, крутая,
Няма ні канца, ні пачатку якой.
І з прагнасцю сёння
Зямля ўся чытае
Тамы, што тваёй
Знітаваны рукой.

Цяжэй жа за ўсё
Быць байцу ў адзіноце,
Журыцца і слухаць выццё непагод.
Сягоння салдаты
Ў былой тваёй роце
Ідуць на вучэнне
Ў пачэсны паход.

Ты вестку пашлі
Свайму роднаму сыну,
Хай стрэне прыход
Пераможнай вясны.
Паслужыць за нас,
Павартуе Айчыну
І нашы,
Вайной абарваныя сны!

1985

З М Е С Т

*** Глухія, цямнюткія ночы... 3

* АКОПНАЕ ЛІСЦЕ.

Дняпранка *(Паэма)* 5
 Ля дняпроўскіх круч *(З франтавога сшытка)* 27
 Лісты на радзіму 31
 *** Той дзень па шчацэ пакаціўся слязою... . 33
 *** О, мая радзіма!.. 34
 *** Дзень добры, мой Хоцімск!.. 34
 Ля старых варот 35
 *** Жыццё ідзе... 36
 *** У паходах сэрца сумавала... 36
 *** Я спаткаўся з табой выпадкова... 37

ЗЯМЛЯ НЕЗАБУДАК

На стромах Дняпра 39
 Балада вышыні 40
 На Ціхім Доне 42
 Салдацкая рана 44
 Нашы барыкады 45
 Да аўтабіяграфіі 47
 *** Нічога намі не забыта... 48
 Горкая асіна 49
 Аперацыя «Баграціён» 50
 Балада пра гадзіннікі 52
 У раённым гарадку 54
 Зямля незабудак 56
 Зварот да сасны 57
 Размова з матуляй 58

Супадзенне 59
 *** Мы спаткацца маглі той парою... 60
 Жнівеньскі вечар 61
 Нябёсныя гукі 61
 Ялінка 62
 Позняя ягада 63
 Правады над вёрстамі 64
 Заява Якуба Коласа 67
 Матчына сэрца 68
 Касманаўты вучацца хадзіць... 69
 Дарога ў Карпатах 70
 Працяг сустрэчы 71
 Салдат на п'едэстале 73
 Смерычка 75
 У вянок Максіму Багдановічу 76
 *** Любуйся, брат, зімой і летам... 77
 Талісман 78
 Салдацкія лёсы 79
 Парогі жыцця 81
 Уваскрашэнне *(Балада памяці)* 83

Прыходзька П.

П 85 Апаленыя вёрсты: Вершы, балады,
паэма.— Мн.: Маст. літ., 1986.— 95 с.
45 к.

Аб франтавых сябрах-таварышах, аб іх нашчадках — працаўніках горада і вёскі расказвае паэт у сваёй новай кнізе.

П $\frac{4702120200-021}{М 302(05) - 86}$ 65—86

ББК 84 Бел7
Бел 2

ПРИХОДЬКА ПЕТР ФЕДОРОВИЧ

Опаленные версты

Стихи, баллады, поэма

Минск, издательство «Мастацкая літаратура»

На белорусском языке

Рэдактар *Х. Д. Жычка*. Мастак *А. М. Назарэнка*. Мастацкі рэдактар *А. М. Малышава*. Тэхнічны рэдактар *А. Б. Барадзіна*. Карэктар *І. М. Паланейчык*.

ІВ № 2540

Здадзена ў набор 16.08.85. Падап. да друку 10.12.85. АТ 12356. Фармат 70×90^{1/32}. Папера друк. № 1. Гарнітура школьная. Высокі друк. Ум. друк. арк. 3,51. Ум. фарб.-адб. 3,73. Ул.-выд. арк. 3,83. Тыраж 3000 экз. Зак. 1743. Цана 45 к.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Дзяржаўнага камітэта БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю, 220600, Мінск, праспект Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат МВПА імя Я. Коласа, 220005, Мінск, Чырвоная, 23.